

KONTRAPUNKT

Branimir
Pofuk

Na početku svake mržnje bijaše riječ

Američki su psiholozi svojedobno izveli ovakav eksperiment: skupina studenata s jednog fakulteta u jednoj je sobi morala izvesti niz određenih zadataka, a njihovi kolege s drugog fakulteta iz druge su im sobe morali "pomagati" tako što su svako pogrešno rješenje kažnjavali elektrošokovima. Imali su na raspolaganju jačinu struje od 1 do 10, s potpunom slobodom izbora do koje će snage ići.

Eksperiment je ponovljen tri puta, s tri različite grupe studenata, samo s jednom malom razlikom. Prva je skupina posao obavila bez ikakvog vanjskog utjecaja. Druga je, ne znajući da je i to dio pokusa, imala priliku preko razglasa "slučajno" načuti opasku izrečenu u kontroli projekta. Čuli su kako jedan od asistenata voditelju eksperimenta o skupini koju je trebalo kažnjavati kaže: "Ovi mi izgledaju baš kao dobri i fini momci". Treća je skupina na sličan način čula opasku suprotnog sadržaja: "Oni tamo su poput životinja".

Rezultat je bio zapanjujuć. Sve tri skupine počele su s najblažim kažnjavanjem. Međutim, prva grupa svojim kolegama nije zadala bol veću od broja 5. Druga je, pak, bila čak za dva stupnja blaža.

Ali, oni treći, koji su imali posla sa "životinjama", premda su znali da u drugoj sobi sjede studenti ni po čemu osobito različiti od njih samih, bili su najokrutniji, zadavajući udare jačine 8.

Dakle, jedna jedina riječ, koju je netko nepoznat izgovorio nekom nepoznatom "autoritetu" koji ju je šutke prihvatio utjecala je na blagost, odnosno okrutnost skupine ljudi koja je samo na trenutak dobila vlast nad skupinom drugih, njima u svemu sličnih ljudi. Pritom se vodilo računa da u svim skupinama budu prosječni tipovi bez izrazitih sklonosti bilo prema popustljivosti ili prema nasilju.

• **Pokus** koji u svojoj knjizi "Luciferov učinak" opisuje Philip Zimbardo sasvim je bezazlen prema jednom drugom, koji je taj američki socijalni psiholog 1971. sam proveo na kalifornijskom sveučilištu Stanford.

Projekt upamćen kao "Stenfordski zatvor" sastojao se od simulacije kaznonice u podrumu jedne od sveučilišnih zgrada s pomno odabranim dobrovoljcima. Nasumce podijeljene uloge zatvorenika i čuvara donijele su u dva tje-

dna, koliko je pažljivo nadgledan i detaljno dokumentiran eksperiment trajao, zastrašujuće spoznaje o tome koliko određena situacija može utjecati na ponašanje pojedinca, bez obzira na sve njegove predispozicije kao osobe.

Philip Zimbardo je nedavno u Zagrebu o svemu tome održao i predavanje prigodom predstavljanja knjige "Luciferov učinak", čiji je hrvatski prijevod izdao TIMpress.

• **Nakon** opsežnog prikaza svojega davnog eksperimenta, knjiga se detaljno i studiozno bavi jednim stvarnim zatorom i nimalo eksperimentalnim zlostavljanjima koja su se u njemu događala više od 30 godina kasnije. Zimbardo je jedan o najupućenijih ljudi u sve mračne otkrivene, a i one

nikada otkrivene tajne iračkog zatoru Abu Graib. Bio je sudski vještak u procesu protiv jednog američkog vojnika optuženog i na kraju strogo osuđenog zbog zlostavljanja i mučenja zatvorenika na tom zloglasnom mjestu. Bio

je na neki način i njegov odvjetnik jer je svim silama i metodom nastojao dokazati da se utvrđivanje krivnje i optužnica nipošto ne smiju zaustaviti na najnižoj razini izvršitelja.

Ne opravdavajući, nego samo objašnjavajući njihova postupanja, Zimbardo je uproprstom u čitav sistem, sve do vrha tadašnje američke administracije na čelu s predsjednikom Bushom.

Njih smatra krivim za perfidno, što posredno, a nekad sasvim izravno i namjerno stvaranje uvjeta u kojima zlo prevladava nad dobrim, a klima nasilja potiskuje svaku čovječnost.

Pred američkim sudom u tome nije uspio, pa zato svu svoju argumentaciju izlaže pred porotom globalnog čitateljstva.

Ali, što je i njemu samom još važnije, svakog upozorava na činjenicu kako ama baš nitko nije niti rođenjem, niti odgojem, niti svjetonazorom ili društvenim statusom unaprijed predodređen da postane poticatelj i izvršitelj zla ili heroj koji se u kriznim i po opći moral opasnim situacijama zna i može oduprijeti i suprotstaviti zlu.

A pouka o tome kako svako kolektivno zlo i mržnja uvijek počinju jednom puzajućom i prešutno prihvaćenom zlom riječi ili istaknutim simbolom svakako ja najvažnija. A u našem društvu trenutno i najaktualnija. •

**Luciferov
učinak
Zimbardova
knjiga nas uči
kako svatko
može biti i
zločinac i
heroj**